

Infrastrukturens antistruktur for arbejdsmigranter i Danmark?

Dobbelt temanummer

Marlene Spanger og Sophia. D. Hvalkof (2020), *Migranternes mobilitet: Mellem kriminalisering, menneskehandel og udnyttelse på det danske arbejdsmarked*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Migranternes mobilitet: Mellem kriminalisering, menneskehandel og udnyttelse på det danske arbejdsmarked er en bog, som udspringer af projektet ”Menneskehandel og tvangsarbejde” (2016-2019). Det er blevet til i et samarbejde mellem Aalborg Universitet og fagforeningen 3F og er finansieret af satspuljemidler. Projektet har haft til formål at undersøge ”udnyttelse af arbejdsmigranter, tvangsarbejde og menneskehandel” (s. 10) i landbrugs- og rengøringssektorerne og byggeriet og herunder undersøge, hvordan en række aktører influerer migranternes situation på det danske arbejdsmarked. Forfatterne Marlene Spanger og Sophia Hvalkof er ansat ved Institut for Politik og Samfund ved Aalborg Universitet.

Bogens kapitler fortæller om eksempler på forskellige former for udnyttelse og diskuterer de prekære forhold, som migranterne i bogen ofte arbejder og opholder sig under i Danmark. På tværs af eksempler fra landbrug, byggeri og rengøring belyser forfatterne, hvordan migranter kan sættes i horrible situationer i et krydsfelt mellem deres særlige migrantstatus under f.eks. fast track-ordninger, arbejdsgivernes interesser, myndighedernes arbejde og beføjelser, fagbevægelsens interesser, rekrutteringsbureauernes interesser, NGO’ers arbejde og teknologiske muligheder. Med et analytisk udgangspunkt i ”migrationens infrastruktur” ønsker forfatterne hermed at vise, hvordan migranternes migrationsbehov- og ruter skabes gennem denne infrastruktur af forskellige aktører omkring migranterne. Som læser får man her indblik i det spindelvæv af interesser, muligheder og barrierer, som både dokumenterede og udokumenterede migranter er en del af under deres arbejde i Danmark.

På den baggrund diskuterer bogen, hvordan divergerende diskurser om og tilgange til menneskehandel får indflydelse på arbejdet med arbejdsmigranter. Forfatterne argumenterer for, at migranter veksler mellem at blive anset for at være ofre eller kriminelle hos de forskellige aktører. De empiriske eksempler viser, at migranterne derfor ikke nødvendigvis får den hjælp, de har brug for under deres ophold i Danmark. Forfatternes underliggende omdrejningspunkt er spørgsmålet om menneskehandel; hvordan forskellige aktørers tilgang til menneskehandel former deres arbejde med arbejdsmigranter. Hvorvidt der rent faktisk er tale om menneskehandel eller ej i nogle af bogens

ASTRID STAMPE LOVELADY¹
Antropolog, ph.d.
asl@cas.au.dk

eksempler, forbliver et ubesvaret spørgsmål, da forfatterne primært tager udgangspunkt i diskurser om og forståelser af menneskehandel. For læseren kan det virke som om, at forfatterne gerne vil undgå at besvare spørgsmålet om menneskehandel. Men da det netop er en central del af bogens og projektets omdrejningspunkt, kunne man som læser godt have tænkt sig, at forfatterne selv havde taget mere stilling til deres egen (forskningsmæssige) forståelse af og tilgang til menneskehandel. Er det et bevidst valg, at forfatterne ikke selv vil tage stilling til et så politiseret emne? Som læser kunne jeg her godt have tænkt mig en tydeligere forståelse af forfatternes ståsted og valg af analysestrategi.

Ikke desto mindre får læseren et klart indtryk af, at det danske arbejdsmarked i dag indebærer en række udfordringer, som bør tages alvorligt. Dette er der som sådan ikke noget nyt i. Som læser tænker jeg, at et historisk perspektiv ville have været gavnligt for at sætte arbejdsmarkedets problematikker i kontekst. Eksempelvis har fagforeninger historisk set stillet sig skeptisk over for arbejdsmigranter (Lillie, 2010: 699; Nielsen og Sandberg, 2014: 24), f.eks. i forbindelse med polske migrantarbejdere på Lolland i slutningen af 1800-tallet og starten af 1900-tallet (Nielsen, 1999; Sane, 2000) samt i forbindelse med migranter fra Tyrkiet og Pakistan i Danmark i 1960'erne og 1970'erne (Rytter, 2013: 37). Når migranter med lavere lønforventninger og villighed til at acceptere vilkår, der er dårligere end normalstandarder, kommer ind på det danske arbejdsmarked, kan det risikere at udfordre de etablerede standarder. Bogens problematikker (Nielsen og Sandberg, 2014) er således ganske velkendte fra både Danmark og andre lande (f.eks. Lillie, 2010; Zolberg, 1987). En historisk – og eventuelt international – rammesætning af bogens materiale i forhold til det danske arbejdsmarked kunne her have været med til at stille endnu skarpere på netop de udfordringer på det danske arbejdsmarked, som vi ser i dag, samt hvilken rolle fagbevægelsen eventuelt kan have i denne forbindelse. Fagbevægelsen har gennem historien spillet en væsentlig rolle for at forbedre forholdene på det danske arbejdsmarked: inkl. for migranter som f.eks. ved indførelse af ”Lov vedrørende Anvendelse af udenlandske Arbejdere til Arbejde i visse Virksomheder samt det offentliges Tilsyn dermed” (den såkaldte ”Polaklov”) i 1908.² Men bogen kunne måske med fordel have udfordret sig selv mere i forhold til at give læseren en forståelse af, hvordan historisk modstridende interesser mellem arbejdstagere og arbejdsgivere kan være med til at polarisere det danske arbejdsmarked på et i dag globalt arbejdsmarked med bekymrende store uligheder. Hvad betyder det for den ellers velkendte danske *forhandlingsmodel*? Her kan man f.eks. hente inspiration hos Arnholtz og Andersen (2018), der netop analyserer nogle af de ophedede problematikker mellem arbejdsmarkedets parter, som er opstået i kølvandet på EU's udvidelse mod Østeuropa fra 2004, samt de nye strategier, som parterne og aktører på arbejdsmarkedet er begyndt at bruge. Som læser savner jeg altså en diskussion af den danske arbejdsmarkedetsmodel i forhold til de problematikker, som bogen præsenterer. Arbejdsmarkedets parter står herudover forskelligt i sektorer som landbrug og byggeri, og det spiller en rolle for migranterne (f.eks. Lovelady, 2020: 72; Lovelady og Arnholtz, 2016: 10).

En væsentlig problematik, som bogen tager op, er rekrutteringsfirmaers rolle i migrationens infrastruktur. Her viser forfatterne, hvordan rekrutteringsfirmaer profiterer fra Danmarks stramme indvandringspolitik i kombination med mangel på arbejdskraft i nogle sektorer og muligheden for at rekruttere arbejdskraft fra lande med lavere lønniveauer, særligt i Øst- og Centraleuropa. Hvor nogle rekrutteringsfirmaer tilbyder en fair rekrutteringsservice, er der også nogle, som i høj grad udnytter migranter og sætter dem i økonomisk gæld. Som bogen beskriver, og som jeg selv har erfaret gennem mit arbejde inden for både landbrug og byggeri, spiller rekrutteringsfirmaer og mellem-mænd en væsentlig rolle for mulig udnyttelse af migrantarbejdere i Danmark. Forfatterne skal her have en cadeau for at være med til at sætte fokus på den signifikante rekrutteringsindustri inden for flere sektorer og med aktiviteter i lande både inden for og uden for EU (se også Gammeltoft-Hansen og Sørensens, 2013, antologi om den globale migrationsindustri).

En anden væsentlig problematik, som bogen tager op, er den måde, hvorpå digitalisering af offentlige tjenester i Danmark skaber mulighed for, at f.eks. arbejdsgivere kan udnytte folks migrantstatus i Danmark og stjæle deres identitet. Eksempelvis kan arbejdsgiveren bruge migrantens personoplysninger (som arbejdsgiveren ved registreringen af migranten i Danmark kan få adgang til) til at registrere en virksomhed i migrantens navn, uden at migranten er vidende om dette. Det kan lade sig gøre, fordi man kan oprette en virksomhed uden at møde personligt op, men blot ved hjælp af personoplysninger. I tilfælde af virksomhedens konkurs er det i så fald migranten – det vil sige den registrerede ejer af virksomheden – som hæfter for konkursen. Migrantens mangel på viden om det danske samfund og system bliver i den forbindelse altså grobund for kriminelle handlinger som identitetstyveri. Bogen giver her et vigtigt eksempel på, hvordan digitale services, der har til formål at gøre oprettelsen af virksomheder lettere, i realiteten kan blive brugt til identitetstyveri, fordi arbejdsgiveren udnytter en medarbejders migrantstatus i Danmark. Forfatterne er altså her med til at sætte fokus på kompleksiteterne omkring denne form for udnyttelse, og hvordan digitale muligheder kan blive brugt til at understøtte kriminelt identitetstyveri.

Relationerne mellem forskellige aktørers ageren på arbejdsmarkedet er således med til skabe en risiko for, at migranter kan befinde sig i nogle gange særdeles sårbare situationer i Danmark. Men bogens kortlægning af migrationens infrastruktur giver ikke nogen udtalt forståelse for, hvem *menneskene* i denne infrastruktur er, og hvad deres strategier er for at indgå i og omgå infrastrukturen. Som læser ville jeg netop have forventet at få ”kød og blod” på menneskene og deres liv, når nu bogen lægger op til etnografisk arbejde (s. 34). Jeg ville således f.eks. gerne have lært ukrainske Yaros lidt bedre at kende. Hvem er han udover at være en ukrainer, der er blevet udsat for grov og voldsom behandling i forbindelse med sit arbejde i Danmark? Og hvordan kan et kendskab til Yaros som menneske udvide vores analytiske forståelse for hans tilværelse og migrationshistorie?

I sammenhæng hermed mangler man som læser også en egentlig kritik af infrastruktur-begrebet. Er der egentlig tale om en infrastruktur for migrationen? Eller er der netop tale om det modsatte? Infrastruktur har inden for antropologi været et populært og flittigt benyttet begreb inden for de senere år (måske også inden for andre fagområder). Etymologisk set refererer infrastruktur dog til "en underliggende struktur" (Merriam-Webster). Men med de mange udfordringer og catch-22-situationer, som bogen beskriver, kan man spørge sig selv, om der er en egentlig infrastruktur. Er det ikke netop manglen på infrastruktur, som giver anledning til de mange problemer, som bogen påpeger? Ser vi måske ikke nærmere migrationens "assemblages" (Deleuze og Guatteri, 1987; Olwig et al., 2020), hvor migrantkategorier- og statusser, institutioner, interesser, beføjelser og forpligtelser har svært ved at hænge sammen og skabe en infrastruktur? Bogens konklusion kunne her med fordel have samlet bedre op på infrastruktur som analytisk begreb, og hvad jeg som læser får ud af at forstå migranternes situation gennem infrastrukturens optik.

Forfatterne taler om definitionen på menneskehandel og prekarisering, men ikke "udnyttelse", som er et begreb, der bruges gennem bogen. Som læser ville jeg gerne vide, hvad forfatterne mener, at udnyttelse er, og hvilken betydning det har for forståelse af forholdet mellem arbejdsgiver og arbejdstager i dag. Feldman (2015) argumenterer f.eks. for, at vi alle er migranter i en kapitaldrevet og på mange måder usikker verden, men at der selvfølgelig er situationer, hvor netop ens migrantstatus – og mangel på statsborgerskab – har betydning for ens muligheder i modtagersamfundet. Her kunne jeg som læser godt have tænkt mig, at forfatterne i højere grad diskuterede, hvornår netop en status som migrant i Danmark har betydning for, hvordan og hvornår en arbejdstager bliver udnyttet, og hvornår udnyttelse givetvis skal ses i sammenhæng med mere fundamentale samfundsændringer med betydning for vores arbejdsliv. Andre arbejdstagergrupper, som ikke nødvendigvis er migranter, kan også blive udnyttet og arbejde under prekære forhold (se f.eks. Hirslund, Møller og Salamon, 2020).

I kortlægningen af de forskellige aktører omkring migranterne undrer det mig som læser, at projektdeltagerne tilsyneladende ikke har talt med arbejdsgiverforeninger og brancheorganisationer. Alt andet lige må disse siges at være en væsentlig del af infrastrukturen. Blev disse aktører ikke inviteret til at deltage (hvorfor evt. ikke?), eller sagde de nej til at deltage (og evt. med hvilken begrundelse)? Virksomhedsrepræsentanter blev tilsyneladende interviewet, men deres stemme synes ikke at fylde synderligt i analysen. Fra mit eget arbejde på området er jeg desuden blevet klar over, at ganske mange migranter er medlemmer af fagforeningen Krifa og ikke 3F. Det undrer mig derfor også, at Krifa ikke på en eller anden måde er blevet inddraget. Hvad betyder Krifas tilsyneladende succes med at rekruttere medlemmer blandt migrantarbejdere for 3F's arbejde? Og hvorfor har Krifa denne succes (er det alene på grund af et lavere medlemskontingent)? Som læser af en bog, der tager sit analytiske udgangspunkt i migrationens infrastruktur, mangler jeg at høre disse modstri-

dende interesser, og hvordan de spiller ind i infrastrukturen (andet end f.eks. en reference på s. 43-44).

Alt i alt kunne jeg som læser godt mangle en mere kritisk tilgang til datamaterialet, da det ville styrke bogens argumenter. Men med sine mange eksempler på tværs af sektorer bidrager bogen til en særdeles vigtig debat om, hvordan den nuværende indretning af det danske arbejdsmarked er med til at skabe rammerne for arbejdsmigranternes vilkår. Som læser tænker jeg, at man kan læse bogen som et bidrag til at forstå mange migranternes vanskelige forhold på det danske arbejdsmarked. Og man kan således med fordel læse bogen for at forstå nogle af de magtkampe, som finder sted mellem interesser på arbejdsmarkedet i dag.

Noter

- 1 Astrid Stampe Lovelady er ph.d. i antropologi fra University of St Andrews og er gæsteforsker ved Afdeling for Antropologi på Aarhus Universitet. Hun har udført feltarbejde i Rumænien, Polen og Danmark og har gennem mange år beskæftiget sig med Øst- og Centraleuropa. Til daglig arbejder hun som specialkonsulent i SEGES, hvor hun bl.a. har fokus på vilkår for internationale medarbejdere i dansk landbrug
- 2 Lov om brug af udenlandsk arbejdskraft 1908 (<https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/lov-om-brug-af-udenlandsk-arbejdskraft-1908/> (sidst tilgået den 5. april 2021)).

Litteratur

- Arnholtz, Jens og Søren Kaj Andersen (2018), "Extra-institutional changes under pressure from posting", *British Journal of Industrial Relations*, (56)2: 395-417.
- Deleuze, Gilles og Félix Guattari (1987), *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, Minnesota: University of Minnesota Press.
- Feldman, Gregory (2015), *We Are All Migrants: Political Action and the Ubiquitous Condition of Migrant-hood*, Stanford: Stanford University Press.
- Gammeltoft-Hansen, Thomas, og Ninna N. Sørensen, red., (2013), *The Migration Industry and the Commercialization of International Migration*, London; New York: Routledge.
- Hirslund, Dan, Julie Rahbæk Møller og Karen Lisa Salamon, red. (2020), *Prekarisering uden grænser*, København: U Press.
- Lillie, Nathan (2010), "Bringing the Offshore Ashore: Transnational Production, Industrial Relations and the Reconfiguration of Sovereignty," *International Studies Quarterly*, 54(3): 683-704.
- Lovelady, Astrid Stampe (2020), *Wandering becomings. Free Movement, Farm Labouring and Desires of Becoming*, PhD thesis, University of St Andrews, UK.
- Lovelady, Astrid Stampe og Jens Arnholtz (2016), »Midlertidighed i proces: Udstationerede bygningsarbejdere i Danmark,« *Social Kritik*, 28(147): 6-17.
- Nielsen, Dorte (1999), *Polakloven – Forudsætningerne for Loven af 21. maj 1908 om anvendelse af udenlandsk arbejdskraft i landbruget*, Farum: Farums Arkiver & Museer.
- Nielsen, Nils og Marie Sandberg (2014), "Between Social Dumping and Social Protection. The Challenge of Creating Orderly Working Conditions Among Polish Circular Migrants in the Copenhagen Area, Denmark," *Ethnologia Europaea*, 44: 23-37.
- Olwig, Karen Fog, Kristina Grünberg, Perle Møhl og Anja Simonsen, red. (2020), *The Biometric Border World: Technology, Bodies and Identities on the Move*, London & New York: Routledge.
- Rytter, Mikkel (2013), *Family Upheaval: Generation, Mobility and Relatedness among Pakistani Migrants in Denmark*, Oxford and New York: Berghahn Books.
- Sane, Henrik Zip (2000), *Billige og villige? Fremmedarbejdere i fædrelandet ca. 1800-1970*, Farum: Farums Arkiver & Museer.
- Zolberg, Aristide (1987), "'Wanted but not Welcome': Alien Labour in Western Development," i W. Alonso, red., *Population in an Interacting World*, Cambridge: Harvard University Press, pp. 36-73.